

A „Máté-effektus” az olvasásszociológiában

Gereben Ferenc könyve a magyarországi – és egy bizonyos időmetszetben a határon túli magyarság – olvasáskultúrájának fél évszázados helyzetét, trendjeinek módosulásait dokumentálja. A szerző négy korszak olvasásszociológiai adatait használja föl. Kisebb mértékben és inkább csak kiindulásul, összevetési alapul a Magyar Közvéleménykutató Intézet 1947–1949 közötti fölméréseinek, illetve a Mándi Péter vezette 1964. évi statisztikai eredményeit használja föl. Maga végzett országos adatfölvételeket 1978-ban, illetve 1991–1993 folyamán, voltaképp az utóbbiak reprezentatív kérdőíves fölméréseinek eredményei adják a kiadvány tényanyagának legbővebb forrását. Ilyenformán tehát a szerző terjedelmes olvasásszociológiai áttekintése szinte teljes képet ad a „létező szocializmus”, illetőleg a rendszerváltozás korának honi olvasási adatairól, tendenciáiról, karakterisztikus jellemzőiről. Mindezek mellett az olvasásszociológiának olyan területeire, ritkábban és esetlegesen vizsgált térrénumaira is elmerészkedik, mint például a társadalomnak a könyvtárról és a könyvtárosról alkotott véleménye. Bízást állítható tehát, hogy Gereben Ferenc műve nem csak az adatok mélységének és mennyiségének tekintetében rendkívüli, de a vizsgálgódások spektrumát, széleskörűségét illetően is igen fontos.

A fölvonultatott statisztikai adatsorok, illetőleg a belőlük levonható következtetések több irányúak. Egyrészt a szerző nem csupán az idő-

metszetek vizsgálati eredményeinek szinkron rajzát adja, hanem a négy korszak tényeinek összevetése útján messzire mutató diakrón folyamatábrák megrajzolására is vállalkozik. Másrészt nem elégszik meg a korábbi olvasásszociológiai fölmérések szokásos szempontjaival (pl. ki mennyit olvas, milyen motivációval és milyen forrásból szerzi be olvasmányait), hanem kutatja az értékválasztás lehetséges szempontjait, és ezen is túl, olyan kérdésekre is választ keres, mint hogy milyen regionális változatai léteznek a kultúra és az olvasás iránti igényeknek hazánkban, milyen hatással van az értékszempontok, az ízlés alakulására a regionális és a felekezeti jellemzőknek, mitől más az anyaországiakhoz képest a kisebbségben élők olvasmánytípusokhoz való vonzalma stb. Harmadrészt az 1991–1993-as fölmérésekben a magyarországi és a határon túli helyszíneken végzett kérdőíves kutatások lehetőségét adnak számára, hogy a magyar nyelvterület egészére nézve is fontos – és újdonságszámba menő – következtetéseket vonjon le.

A kutatás terepének, idejének, illetve a kötet tényanyaga dimenziójának vázlatos behatárolása után érdemes megnézni a munka fölépítését, szerkezetét. A könyv *Bevezetője* – mint minden szociológiai mű esetében követelmény – a vizsgálatok tárgyának, az adatfölvétel módjának és módszereinek, a mintáknak az ismertetése. Ezután három nagy fejezet foglalkozik az olvasóval, az adatfölvéte-

lek mindenkori tárgyával: az *Olvasók és nem olvasók* arányaival, társadalmi megoszlásával, területi és szociális tagolódásával, az olvasási szokások alakulásával, az értékörnyezet és a népszerűségi listák változásaival; majd az *Olvasói érdeklődés és ízlés* időbeli módosulásainak szerkezetével és irányival, mint például a kedvenc írók és könyvek lajstromaival, az olvasmányfajták keresettségével, az ízlésváltozásokkal; végül *Az olvasmányok beszerzési forrásaival*, a könyvvásárlás és a házi könyvtárak, a könyvgyűjtés statisztikáival. A kötet harmadik egységének két fejezete közül az első a *Könyvtárhasználat* tér- és időbeli dimenzióit vizsgálja a Kárpát-medencében és az 1947–1993 közötti időszakban; az utóbbi a *Könyvtár- és könyvtároskép* jellegadó vonásait. E fejezet adatanyaga – mondani sem kell – jelentékeny hozzájárulást a könyvtáros szakma önismeretéhez, mert lehetőséget ad arra, hogy a könyvtáros szembesüljön a társadalomnak róla és hivatásáról alkotott véleményével. Az utolsó nagy fejezet *Az olvasáskultúra regionális és felekezeti változatait* méri föl: hazánk, illetve Szlovákia (Felvidék), Románia (Erdély), Ukrajna (Kárpátalja), Szerbia (Vajdaság), Szlovénia (Muravidék) és Ausztria (főleg Bécs) magyarságának olvasási szokásait, és pedig a rendszerváltozást követő években (hiszen módszeres adatfölvételekre e területeken csak 1990 után nyílt mód). Talán ez az utolsó egység az eddigi legkevésbé vizsgált tárgykört öleli föl, olykor a legmesszebbre vezető következtetésekre ad alkalmat. Gereben Ferenc karakterisztikus különbségeket fedez föl Nyugat- és Kelet-Magyarország olvasói ízléstípusai között (Kelet tradicionálisabb, Nyugat polgárosultabb, urbánusabb), valamint a

protestáns és katolikus többségű területek olvasói értékrendjei között (a református olvasók szigorúbban hagyománytisztelők, a katolikusok világiasabbak), miközben e mentalitásbeli, ízlésbeli tipológiák érvényessége és a gyakorló vallásosság között alig mutatható ki összefüggés; meghatározóbb a protestáns vagy katolikus kulturális attitűd és hagyomány szemlélet. Hasonlóan érdekes és izgalmas megállapításokat tesz a szerző a külföldi magyarság értékválasztásaira vonatkozóan: a klasszikusok iránti érdeklődés intenzívebb, az olvasás nemzeti meghatározottsága, identitás-ápoló szerepe jóval erősebb a hagyományörző kisebbségi tömbökben (pl. Székelyföldön, Csallóközben), mint a szórványosabb etnikai viszonyok vagy a polgárosultabb, városiasabb körülmények között élő magyar népcsoportoknál. Mindazonáltal a kisebbségi léthelyzet önmagában fölértékeli a kulturális tradíciók, a klasszikus irodalmi értékek szerepét, jelentőségét. Gereben Ferenc itt már a kisebbségi kulturális meghatározottságokkal is bíró identitástudatának jellemzésére is vállalkozik, kimutatva, hogy Erdély magyarsága a legeltökéltebb nemzeti hovatartozásának kérdésében.

Az adatokban imponálóan gazdag, sokrétű kötet mondandójának summarátát keresve voltaképp már a tanulmány elején rábukkanhatunk a szerző „üzenetére”. Ez pedig nem más, mint a Máté evangélistától való szentencia: „Mindannak ugyanis, akinek van, még adnak, hogy bővelkedjék, akinek pedig nincsen, attól még azt is elveszik, amije van” (Mt 25. 29–30.). Olvasásszociológiai vetületben ez azt jelenti, hogy az anyagilag, társadalmilag, kulturálisan előnyös helyzet szinte minden esetben fokozza

az olvasás fontosságát, növeli-inspirálja mennyiségét és igényességét; másik oldalon viszont a hátrányosító tényezők halmozódnak. Ilyenformán a peremhelyzetben élők között az olvasás iránti igény meg sem jelenik vagy nagyon alacsony színvonalon marad. És mivel a mai magyar társadalomban az előnyös és hátrányos helyzetűek közötti szakadék egyre mélyebb és áthághatatlanabb lesz, az olvasáskultúra és általában a műveltség „ollója” is gyorsuló tempóban nyílik szét.

A tárgykör egészét fölölelő *Irodalomjegyzékkel* és a szerző vizsgálatainak módszertani megjegyzéseit tartalmazó *Függelékkel* kiegészített, több száz táblázatot, adatsort, diagramot tartalmazó, lábjegyzetekkel kísért,

szakirodalmi és forráshivatkozásokkal sűrűn tűzdelt munka természetesen nem könnyű olvasmány, ám igényes könyvtáros aligha nélkülözheti a benne foglalt ismeretanyagot. Kétszeresen sem. Jó, ha munkája közben tisztában van hivatása számszerűsített társadalmi és szociológiai koordinátaival, illetőleg nyilván lesz alkalma eltűnődni a kötetben folyton visszatérő ún. „Máté-effektus” fölismeréséből adódó teendőin.

(*Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönység. Bp. 1998. OSZK, 228 p. A kiadvány ára 400,- Ft, megrendelhető: Országos Széchényi Könyvtár, Bp., Budavári Palota F épület, 1827. Fax: 202-0804).*

Mezey László Miklós

Könyvtártörténet-írás a „keleti végeken”

Úgy tűnik, hogy nem hiába szorgalmazta a 3K elődjének, a Könyvtárosnak great old man-je, klasszikus formátumú szerkesztője – *Gerő Gyula* – szakmánk helyismereti-helytörténeti tanácskozásain és a *Könyvtári levelezőllap* hasábjain is, hogy saját szakmánk, a könyvtári intézménytörténet témáival is illő lenne már foglalkozni. Az ő vetése most megfogant és szárba szökken. *Futaky László*, a nyíregyházi megyei és városi könyvtárügy egykori mindenese, a ma már nyugalmazott és jobbára helytörténeti témákkal és regionális folyóirat-szerkesztési mikrofeladatokkal foglalkozó könyvtáros-tudor vette a bátorságot és a hetvenes évek derekától a közelmúltig született „múltidéző” írásait kötetbe rendezte. A bátorságra azért volt elsősorban szükség, mert a szerző az egykor született, de a szabolcsi „végek” egykor eleven könyvtári valóságát dokumentárisan is tükröző remek elemzéseit úgy vette és rendezte a kötet öt nagy fejezetébe, hogy egy vessző nem sok, de annyit se változtatott rajtuk. Van egy régi mondás, amelyet sokan tudnak latinul: *Sapienti sat* (egy esetleges mai fordítás-változatban: Aki bölcs, az úgys tudja...). Vagyis tudható, miért jelent ez bátorságot, és mekkorát. (No meg persze makulátlan tisztességet is, nem a mai közlés, hanem az akkori megírás okán.)

Egy vallomásos bevezetéssel „megfejtelt”, egy „Elköszönőben” utószóval lezárt, de ezt követően az írások eredeti lelőhelyére pontos adatokkal utaló lelőhelyjegyzéket sem mellőző kötetnek öt szép, formás, egyenként szinte kismonográfia-értékű fejezete van. Az első egység talán a legfontosabb. Ebben a magyar közművelődési könyvtárügy hetvenes és nyolcvanas éveinek problémáit veszi gőr-

cső alá a szerző, természetesen nem absztrakt általánosságban, nem teoretikus nagyozolással, hanem nagyonis konkrétan, matter of fact módon, és – ebből is adódóan – kelet-magyarországi metszetben. Ami éppenséggel nem jelent partikularizmust, hanem elsősorban valóságközeliséget, sőt, és talán ez a legfontosabb, kútfő-értéket, forrás-szintű hitelességet és megbízhatóságot. Az e fejezetben közölt írások jó része könyvtárpolitikai elemzéseket hoz, olyanokat, amelyek annak idején jelentéseként kerültek a korabeli megyei tanács és az agit-prop osztályok nagyhatalmú hivatalnokainak az asztalára. Ilyenként akár kétes hitelűek is lehetnének, de nem, pont ellenkezőleg. Futaky László igen tüzetesen elemzi bennük a szabolcs-szatmári megyeszékhely, valamint a városi és községi könyvtárak helyzetét, problémáit, terveit, törekvéseit és speciális sajátosságait. Mivel erre az időszakra esett a nyíregyházi székváros új megyei könyvtárának felépítése, s ennek a nem kevés bonyodalommal járó folyamatnak szerzőnk is részese volt, az a könyvtártörténész, aki a Nyíregyháza szívében álló megyei könyvtár történetét fogja feldolgozni, várhatóan elsőre az ezzel kapcsolatos Futaky-dolgozatokhoz fog fordulni.

Ám nem csak fő-fő hálózatosként szorgoskodott a szerző, ahogy most ez a gyűjteményes kötetből is világosan kiderül. A szűkebb régió szakkönyvtáraival és múzeumával is eleven szellemi és szakmai kapcsolatot tartott fenn, és a közgyűjtemények együttműködésének fontossága mellett hozott föl nyomós, ma is érvényes és igencsak megszívlelendő érveket. (Nem egy ponton a legújabb teóriákat is megelőzve, azokat mintegy ante datum anticipálva.) S nem ártallotta már 1978-ban a helyi cigánylakosság problémáival is foglalkozni, jóval a másság tiszteletének, a toleranciának ma oly sokszor álságosnak bizonyuló törekvései-dívatja előtt.

E sorok írója különösen elfogult a kötet harmadik fejezetével: hajdani kollégák, szabolcs-szatmári (bereg) igazgatói „káderek”, csendes, nagyszorgalmú és nagymunkásságú megyei könyvtári osztályvezetők nekrológ-portréi sorakoznak itt, szép példájául annak, hogy személyes oldalról is megfogható – és milyen remekül – a könyvtár- és intézmény-, sőt szakmatörténet. A Futaky-féle bölcsesség jegyében az is felfénylik e portrékból, hogy a pártbizottságilag tán rossz helyre vetődött igazgatók is milyen sok jót tettek azért, hogy a nyíregyháziak és a megye községeinek lakói minél több olyan könyvtárral bírjanak, amelyek szolgáltatásai és állományai közelítsék a korhoz mért optimumot. Ez a portréfüzér szorosan összesimul Futaky „Olvasónaplójával”, mely a vérbeli helytörténész kisebb, nem szorosabban vett, helyismereti, helyi irodalomtörténeti dolgozatait, recenzióit fogja össze.

Kitűnő tengertanulságú kötet a Futaky Lászlóé. Aligha képzelhető könyvtáros, akinek ne lenne öröme a belelapozgatás, a benne való tallózás, a belőle nyerhető intenciók és tanulságok átgondolása, netán a belőle sugárzó példa követésének tetté is izmosodható vágya. A szakma azonban nemcsak hálás lehet e könyvért a szerzőnek, e mű követelménytámasztásra is feljogosítja. Futaky László ne „elköszönjön” – mint kötetzáró írásában fenyegetőzik, hanem írjon még és ilyen könyveket. (VK)

[Futaky László: *Könyvtártörténeti múltidéző (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye). Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár - Rim Könyvkiadó, Nyíregyháza, 1998. 335 l.]*

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 1998. november 27.

83. szám

A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak kiküldjük: a megjelenés után három napon belül.

Gyórhír a küldöttközgyűlésről és a tisztújításról

A november 26-i rendezvényen közel kétszázan vettek részt az egyesület egyéni és testületi tagjainak küldötteiként, a leköszönő elnökség, tanács és ellenőrző bizottság képviselőiben; a partnerszervezetek részéről és meghívott vendégként. A küldöttközgyűlés jegyzőkönyvét a közeljövőben kézhez kapják az egyesület szervezetei.

A nagy izgalommal várt tisztújító választás eredménye a következő lett:

Elnök: Ambrus Zoltán

Elnökségi tagok: Balogh Mihály, Bényei Miklós, Biczák Péter, Gellér Ferencné, Mader Béla, Vajda Erik, Varga Róbert

Póttagok: Haraszi Pálné, Rády Ferenc

Az ellenőrző bizottság elnöke: Ottovay László

Tagjai: Billédi Ferencné, Csomor Tibor, Elekes Eduárdné, Kertész Károly

Póttag: Herczigné Mlakár Erzsébet

Az elnökség formálisan még nem alakult meg, így nincs gazdája még a két alelnöki és a főtitkári funkciónak, az elnökség december 3-án tartja alakuló ülését. Az elnökség tagja lesz még a tanács elnöke, akinek megválasztására a szintén december 3-i tanácsülés hivatott.

Előzetes rendezvénytár:

Magyarországon:

- 1998. december 7. Ünnepi ülés az első magyar könyvtárosképző tanfolyamra emlékezve. OSZK, Budapest

Külföldön:

- 1999. január 25-27. 7th International BOBCATSSS Symposium Learning society – learning organisation – lifelong learning, Bratislava, Szlovákia
- 1999. április 9-12. Library China 99, Peking, Kína

- 1999. május 23–26. CoLIS 3, Third International Conference on Conceptions of Library and Information Science: Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities, Dubrovnik, Horvátország
- 1999. augusztus 19–28. 65. IFLA-közgyűlés Libraries as gateways to an enlightened world, Bangkok, Thaiföld

Állásügyek

Állást keres (1998. október 27. után érkezett):

Spielmann Istvánné (lakástelefonja: 314-6029) iskolai könyvtárosi vagy nagyobb könyvtárban olvasószolgálatos állást keres 4, 6 vagy 8 órában. Magyar-könyvtár szakos egyetemi végzettséggel, középfokú francia nyelvismerettel, alacsony szintű számítástechnikai jártassággal rendelkezik. – Honti Miklósné (lakástelefonja: 321-7418) 8 órás állást keres kölcsönzői, olvasószolgálati vagy egyéb munkakörben. Könyvtárosasszisztensi végzettsége, alacsony szintű angol, középfokú francia nyelvismerete, felhasználói szintű számítástechnikai jártassága van. – Nyolcórás feldolgozó, olvasószolgálati, folyóiratkezelői állást keres Kiss J. Pál (lakástelefonja: 205-6550). Könyvtárkezelő, menedzser-asszisztens, középfokú szoftverüzemeltető.

Állást kínál:

Sajnos ez alkalommal nem érkezett be közlésre szánt állásajánlat.

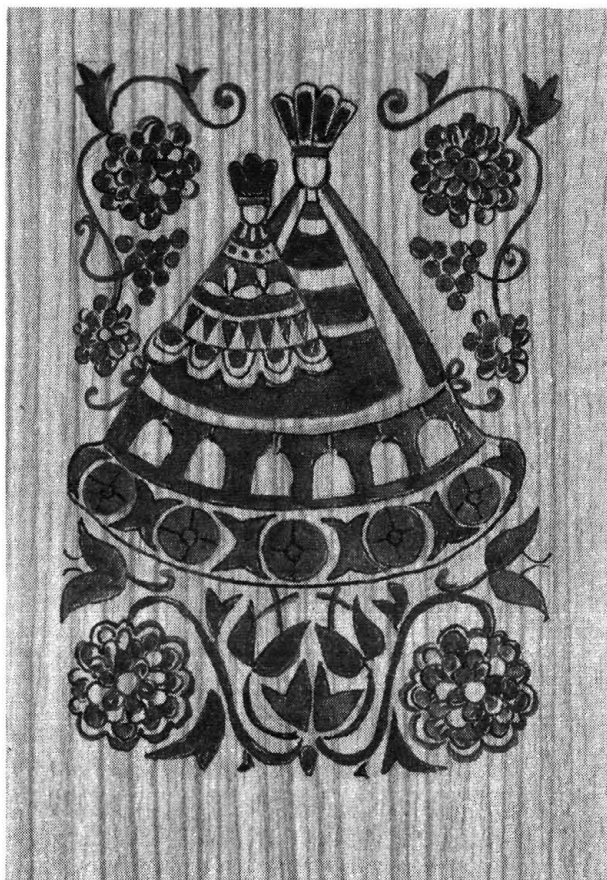
*

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@MAIL.C3.HU vagy H11200MKE@ELLA.HU

Diskay Lenke (1924–1980) képes levelezőlap-terve
(az OSZK plakáttárának állományából)

*Minden kedves
olvasónknak, előfizetőknek,
kollégáknak*

*Kellemes karácsonyi ünnepeket
és
boldog új évet kíván*

a Szerkesztőbizottság

